

**ОБРАЗ МЕШКАНЦІВ ПІВДНЯ/ПІВНОЧІ
ЯК ЕЛЕМЕНТ КОНЦЕПТУ СТОРОНИ СВІТУ**

Стаття присвячена аналізу образної складової концептів NORTH, SOUTH, а саме образу людини – типового представника території у даному напрямі або образу людини, що є уособленням даної сторони світу в англомовній лінгвокультурі. Увагу приділено особливостям сприйняття образу мешканця культурно-значущих регіонів Сполучених Штатів Америки та Великобританії.

Ключові слова: *концепт, образна складова, лінгвокультура.*

Статья посвящена анализу образной составляющей концептов NORTH, SOUTH, а именно образа человека – типичного представителя территории в данном направлении или образа человека, который является воплощением данной стороны света в англоязычной лингвокультуре. Внимание уделяется особенностям восприятия образа жителя культурно-значимых регионов Соединенных Штатов Америки и Великобритании.

Ключевые слова: *концепт, образная составляющая, лингвокультура.*

The article is dedicated to the analysis of NORTH and SOUTH conceptual image, particularly the image of a person, who is a typical representative or an impersonator of a certain cardinal point of the globe in the English linguistic culture. The special perception of the inhabitant's image in the culturally relevant districts of the USA and Great Britain has been dwelled on.

Key words: *concept, conceptual image, linguistic culture.*

Метою даної статті було дослідити та порівняти фрагмент образної складової концептів EAST, WEST, NORTH, SOUTH, в якому відображене уявлення про людину-мешканця території в напрямку однієї зі сторін світу.

Об'єктом дослідження виступають образи мешканців територій у напрямі чотирьох сторін світу, що закріпилися в англомовній лінгво-когнітивній картині світу.

Предметом дослідження були обрані лексеми, що вербалізують значення «мешканець території в напрямку однієї з чотирьох сторін світу», а також контексти, в яких вони функціонують.

Матеріалом дослідження слугував лексикографічний матеріал – загальним числом 164 словникові статті, а також 28 англомовних романів і 2 збірки оповідань, з яких методом суцільної вибірки було відібрано корпус текстових фрагментів (3000 одиниць) дискурсивної узуалізації усіх чотирьох концептів-складників макроконцепту СТОРОНИ СВІТУ.

Актуальність даного дослідження зумовлена антропоцентричною спрямованістю сучасної наукової парадигми, тобто дослідженню мовних феноменів у тріаді «мова-культура-пізнання». За визначенням В.Маслової «концепт – це семантичне утворення, відмічене лінгвокультурною специфікою, що тим або іншим чином характеризує носіїв певної

етнокультури. (...) В той же час — це якийсь квант знання, що відображає зміст всієї людської діяльності» [1: 36]. Концепт як структурно-смісловне утворення має складну архітектоніку. Згідно В.І. Карасика концепт складається з трьох компонентів: поняттєвого, образного та ціннісного [2: 8]. Цю точку зору поділяє також Г.Слишкін, який стверджує, що крім ціннісної складової, до структури культурного концепту входять поняттєвий та образний елементи [3: 6]. Поняттєвий складник концепту охоплює «фактуальну інформацію про реальний або уявний об'єкт, яка служить основою для формування концепту [Там само: 13] Образна сторона висвітлює характеристики предметів, явищ, подій, які сприймаються органами почуттів і відображені в пам'яті» [2: 127]. Поняттєва сторона концепту являє собою вихід на мовне втілення явища [Там само: 118], і приблизно відображається у дефініціях вербалізованої назви даного явища.

До поняттєвої складової концептів EAST, WEST, NORTH, SOUTH входить значення « мешканець території у напрямі даної сторони світу », яке було зафіксовано у всіх проаналізованих словникових статтях. Проте, якщо на поняттєвому рівні ці значення диференціюються лише за місцем проживання референта, то на образному рівні кожна сторона світу представлена більш або менш яскравим уявленням про типового мешканця цього напрямку. Крім того, проведене дослідження доводить, що образ людини, прив'язаний до певної сторони світу, не співпадає у різних англомовних країнах. Однак, були виявлені й асоціації, притаманні сторонам світу у загальному Земному просторі.

Приклад таких асоціацій знаходимо у творі Памели Трэверс. Під час блискавичної навколосвітньої подорожі за допомогою магічного компасу діти зустрічають по одній сім'ї мешканців з кожної сторони світу. У прикладі (1) представники усіх чотирьох сімей готуються провчити неслухняного англійського хлопчика. Уособленням півночі стає ескімос, південь представляє негритянка, зі сходу з'являється китаєць, а із заходу — американський індіанець.

(1) '**North, South, East, West!**' he said very quickly. (...) ...He turned round, expecting to see Mary Poppins. But instead, there were four gigantic figures bearing down towards him – the Eskimo with a spear, the Negro Lady with her husband's huge club, the Mandarin with a great curved sword, and the Red Indian with a tomahawk (4: 67).

Але найбільшої деталізації досягають образи жителів культурно-значущих регіонів англомовних країн у напрямі однієї зі сторін світу. Під таким регіоном розуміємо « продукт когнітивної діяльності пересічної свідомості по осмисленню простору, (...) територію, що має рухомі, варіативні кордони і навантажена низкою ознак, які можуть бути представлені серією ментальних картинок. Населення такого регіону також є об'єктом суспільної рефлексії і наділяється суб'єктивними характеристиками » [5: 67-68].

Образ референта, що постає за лексемою *southernner* зі значенням « *південець, мешканець півдня* » має різний вигляд в Америці та Англії.

В США регіон, вихідцем з якого є людина-референт лексеми *southernner* має досить чіткі межі. Традиційно цією лексемою позначають вихідців зі штатів, що під час Громадянської війни були на боці Конфедерації. У словнику Longman Dictionary of Language and Culture [6] знаходимо перелік основних специфічних характеристик американського півдня:

1. Консерватизм (особливо у поглядах на сім'ю та домівку). Велика родина у сімейному маєтку, де разом живуть представники різних поколінь – феномен притаманний американському півдню.

2. Гостинність. Південці відомі своїм хлібосільством та смачною їжею, на лексичному рівні це уявлення знайшло відображення у словосполученні *southern hospitality*.

3. Вихованість та більш витончені манери у порівнянні з мешканцями північних штатів. Словосполучення *Southern lady* і *Southern gentleman* не мають опозитивних словосполучень із лексемою *northern*, тобто категорія “джентльмен” передусім асоціюється з мешканцем півдня. Інший поширений образ – це молода леді з Півдня, що вербалізується словосполученням *southern belle* і поєднує в собі вихованість, аристократичні манери, гостинність, жіночну кокетливість з безумовною порядністю. Іноді використовується лише іменник *belle* без класифікуючого прикметника *southern*. Наприклад, в оповіданні Дж. Чівера (приклад 2) словосполучення *Southern girl* для уникнення тавтології замінюється цією лексемою.

(2) *He [Jack] was with a new girl, a Southerner. There were many Southern girls in the city that year. Jack and his belle had wondered into the restaurant (7: 106).*

3.) Релігійність. Церква відіграє важливу роль у житті південців. Американський Південь часто називають “*The Bible Belt*”, маючи на увазі велику кількість християн-фундаменталістів, які мешкають на цій території.

4.) Особливий акцент, так званий *Southern drawl* або просто *the drawl* часто служить відмінною мовленнєвою рисою південців.

Ілюстративний матеріал доводить широку розповсюдженість та загальноприйнятність цих стереотипних уявлень для американського суспільства. Особливий соціальний статус південців підкреслений у прикладі (3), де стосунки нащадка заможної південної родини (*a Grierson*) з жителем півночі вважаються несерйозними (*would not think seriously of a Northerner*) та несумісними з обов’язками високого становища героїні (*against noblesse oblige*).

(3) *...The ladies all said, “Of course a Grierson would not think seriously of a Northerner, a day laborer.” But there were still others, older people, who said that even grief could not cause a real lady to forget noblesse oblige (8:2).*

Герой одного з оповідань Джона Чівера їде з Нью-Йорка на південь, щоб відпочити біля моря. Господиню будинку він називає “*Southern lady*” (приклад 4).

(4) *I got a key from a Southern lady in a house across the garden. [p.570] (...) This was Mrs Whiteside, the Southern lady from whom we got the key” [7: 573].*

Використання цього традиційного звернення може свідчити або про підвищену ввічливість, прийнятну серед південців і підтриману приїжджим з півночі, або про асоціацію хазяйки літнього котеджу з *landlady* – власницею маєтку, типовою представницею довоєнного американського Півдня.

Особливе виховання південців не завжди сприймається позитивно. У прикладі (5) дещо критичне ставлення до надмірної делікатності та манерності південної леді експлікується за допомогою гри слів у порівнянні її слизкості (іншими словами хитрості) з гусячим жиром, яким змащена ручка дверей.

(5) *Her [Mrs. J.] being a Southern lady and slicker than goose grease on a doorknob, none of the innuendos slandering Hampton’s management decisions and personal peccadilloes circulated with her name attached [9: 117].*

В іншому прикладі (6) жіночі заздрощі та пліткарство, в якому одна з героїнь підозрює свою шкільну товаришку, вона називає *Southern bitchery*. Епітети *plain old down-home* підкреслюють звичність таких явищ для південного суспільства.

(6) *I know that sinister intrigues and obscure wounds are a lot more fun for you to contemplate than plain **old down-home Southern bitchery** [10: 76].*

Неширий відтінок південної манерності відображає приклад (7) з роману С.Шелдон. За стереотипним іміджем делікатної жіночної південки, що виражений епітетом *Southern-helpless-feminine*, героїня приховує внутрішню жорстку сутність (*granite bitch*).

(7) *Mary Hanson was a doll of a woman; small, beautiful, exquisitely made. On the outside, she was soft, **Southern-helpless-feminine**, and on the inside, granite bitch [11: 26].*

Патріархальність та консервативність південноамериканської **сім'ї** ілюструє низка прикладів, зокрема в оповіданні Дж.Чівера (8).

(8) *The regulars in the bar were then a **Southern family** – Mother, father, Sister, and Brother (7: 459). (...) I lit up the whole scene with an artificial optimism and talked intently with **the Southerners** about real estate” (7: 463). ...Brimmer joined **the Southern family**, who were either so *obtuse* or so *naïve* that they had seen nothing and had no objection to letting Brimmer dance with Sister. (7: 464)*

Патріархальність підкреслюється, по-перше, традиційною кількістю членів сім'ї (чотири людини), по-друге, відсутність особистих імен при одночасній згадці споріднених зв'язків акцентує першочерговість саме сімейних ролей героїв.

Образ міцної та дружньої південноамериканської сім'ї не завжди відповідає реальності, і швидше є лише ідеалізованим стереотипом. У творі Г.Годвін *A Southern Family* одна з героїнь пише роман про сім'ю своєї подруги. Сім'я у романі описана епітетами *характерний, шляхетний (generic genteel)* (приклад 10), і всі члени родини живуть «разом весело та цікаво» (*amusingly and revealingly together*) (приклад 9). Проте сама подруга вважає змальовану родину ідеалізованою (*idolized*) (10), такою, якою лише хочуть бачити ідеальну південну сім'ю (*everyone wanted to believe*) (9).

(9) *And they all lived amusingly and revealingly together in the English timbered house (...), and Clare's book had been very popular because everyone wanted to believe that was how a certain kind of **Southern family** lived (10: 9).*

(10) *You idolized us into a sort of **generic genteel Southern family** (10: 39).*

За типovu рису південців вважається особливе **ставлення до землі**. Розмови про нерухомість в оповіданні Дж.Чівера (“*talked intently with **the Southerners** about real estate*”) і опис великого заміського маєтку в прикладі (11) нагадують про споконвічно властиву півдню пошану до земельної власності.

(11) *He made his decision one Saturday when he and his father took their rig **to the south** of the country, where a large country house – an estate – had been built. (7: 769)*

Образ південця видався б неповним, якщо не долучити до нього особливі стосунки між білим та афро-американським населенням цих територій. З одного боку стереотипізований комплекс провини колишніх господарів перед колишніми чорними рабами навіть століття по тому все ще є частиною психологічного портрета американського південця, як про це свідчать ілюстративні джерела. Так у наступному прикладі (12) героїня твору, письменниця вважає, що як корінна південка не має морального права торкатися історії афроамериканців.

(12) *I felt I, as a **Southerner**, and as the former wife of a descendant of famous slaveholders, had no right even to think about black history (10: 51).*

Іменник **northerner** у словнику отримує визначення “мешканець території на півночі; в Америці мешканець північних штатів США, що брали участь у Громадянській війні

на боці Союзу” [6]. Однак, ані на лексикографічному, ані на мовленнєвому рівні образ жителя американської півночі не отримує таких деталізованих характеристик, як житель південних штатів. Неоформленість даного образу підтверджується низкою культурологічних досліджень американського суспільства (В.Зелинський [12], Т.Дж. Джордан [13] та ін.). Існує точка зору, що «Північ у буденній свідомості американців локалізована здебільшого опосередковано як місце проживання спільноти людей, чий спосіб життя, риси характеру, переконання і мова відрізняються від жителів американського Півдня» [5: 54]. На лексикографічному рівні зареєстрована лексема **Yankee** зі значенням житель північних штатів у Американській лінгвокультурі, та як неформальна назва американців у Британській [14]. Ілюстративний матеріал доводить більшу частотність використання цієї лексеми на позначення мешканця американської півночі – із загальної кількості проаналізованих прикладів лексема **northerner** зустрілася у цьому значенні лише один раз, а лексема **Yankee** – вісім разів. Так акцент, що поширений у північних штатах, у одному з прикладів (13) визначається цією лексемою .

(13) *Elaine Stein laughed like a growl. Her accent was tight, Yankee (15: 246).*

Мандрівного поета з півночі в іншому творі (приклад 14) автор називає трубадуром-янкі (**Yankee troubadour**).

(14) *Twice a year (...) we were honored with a call from Jonathan Plummer, maker of verses, pedler and poet, physician and parson, — a Yankee troubadour, first and last minstrel of the valley of the Merrimac (16: 6).*

Ілюстративний матеріал доводить наявність дещо негативної конотації у цієї лексеми. Так у прикладі (15) житель південного містечка висловлює призириство до «співчутливих» гостей з півночі (*detested (...) Yankee sympathizers*).

(15) *By the contempt on his face, he detested evidence of infirmity as much as he did Yankee sympathizers (17: 147).*

У прикладі (16) полісмен називає імовірних порушників спокою “якимись покидьками-янкі” (*some Yankee trash*).

(16) *Some Yankee trash stirring up trouble. We'll catch em, ma'am," he said (15: 405).*

У прикладі (17) вбачаємо натяк на неосвіченість янкі, який не здатен вимовити назву іноземного міста (*to Yankee organs unpronounceable name*).

(17) *Pietro Frugoni (...) is the bearer of this veracious document, duly certified and indorsed by an Italian consul in one of our Atlantic cities, of a high-sounding, but to Yankee organs unpronounceable, name (16: 2).*

В Англії образ мешканця культурно-значущих регіонів Півдня та Півночі має набір специфічних характеристик, що зафіксовані як на лексикографічному, так і на мовленнєвому рівні. Розділ країни на північний та південний регіони сягає корінням у початок XIX століття — періоду індустріалізації Великобританії, коли основна промисловість перемістилася на північ, у вугледобувні області. «Там з'явився новий тип англійця – північний бізнесмен, що домогся успіху своїми власними зусиллями» [18: 4]. Образ північного промисловця отримує в ілюстративних джерелах низку негативних рис. У своєму романі *The Road to Wigan Pier* Дж. Оруел характеризує цього персонажа епітетами обмежений, корисливий, неосвічений, жадібний, грубий та невихований (*narrow-minded, sordid, ignorant, grasping, and uncouth; boor*). Єдиною заслугою цих людей він двічі називає талант заробляти гроші (*a talent for making money; he knew how to make money*).

(18) *This is the **type** who starts off with half a crown and ends up with fifty thousand pounds, and whose chief pride is to be an even greater boor after he has made his money than before. ..His sole virtue turns out to be a talent for making money. ..Though he might be narrow-minded, sordid, ignorant, grasping, and uncouth, he had 'grit', he 'got on'; in other words, he knew how to make money (18: 4).*

Діловитість жителів півночі позитивніше експлікується у прикладі (19) з роману Е.Гаскелл *North and South* лексемою *purposelike* зі значенням *цілеспрямований, важливий*.

(19) *...Everything looked more 'purposelike' (19: 54).*

Мешканці південних сільськогосподарських регіонів традиційно протиставлялися мешканцям півночі як більш заможні, самовдоволені і розпечені [6]. Мешканці обох районів звинувачують один одного у снобізмі. Словникова стаття з *Longman Dictionary of Language and Culture* (20) говорить про зверхнє ставлення південців, постулюється їхня незацікавленість у житті решти населення країни.

(20) *They also think that people in the **South**, especially London, are not interested in what is happening in the rest of the UK because they consider it unimportant (6).*

Нарис Дж.Оруела свідчить про зворотнє (приклад 21). Він навіть зазначає існування «культу північності».

(21) *There exists in England a curious cult of **Northemness**, sort of **Northern snobbishness** (18: 2).*

Автор пояснює це уявлення мешканців північних районів тим, що єдиною справжньою працею (*real work*) вони вважають працю в сфері промисловості. Південці визначаються як люди, що живуть за рахунок інших (*rentiers and their parasites*) (22).

(22) *...Only in the North life is 'real' life, that the industrial work done in the North is the only 'real' work, that the North is inhabited by 'real' people, the South merely by rentiers and their parasites (18:3).*

Схоже ставлення до південців в Англії ілюструє і приклад (23) з роману Е.Гаскелл, що ілюструє погляд північного промисловця на життя Півдня Англії. В описі життя південців з'являються такі епітети, як *dull, old, worn, slow*. Всі вони мають негативну конотацію по'язану із старомодним побутом і сповільненим темпом життя на півдні. Перевага віддається насиченому, хоча і нелегкому, життю на півночі (*toiling, suffering – nay, failing and successful – here*) перед менш напруженим (*careless ease, a dull prosperous life*), однак, безперспективним існуванням на півдні. Додатковою описовою деталлю до обрисів півдня Англії у цьому прикладі стає зауваження про населення цих територій, яке визначається *more aristocratic society*. Поява вставного речення *what you call* натякає на деяку іронічність, а також суб'єктивність такого оцінювання південного суспільства.

(23) *I would rather be toiling, suffering – nay, failing and successful – here [in Milton], than lead a dull prosperous life in the old worn grooves of what you call more aristocratic society down in the South, with their slow days of careless ease (19, 77).*

Феномен розподілу населення Англії на мешканців Півночі і Півдня зберігає свою актуальність і по теперішній час. У Дж.Макдауела в його культурологічному дослідженні британської дійсності стверджується, що взаємні упередження досі існують (приклад 24).

(24) *Mutual prejudice between a complacent population in the south and a proud but aggrieved one in the north persists (20: 14).*

Усталеність образу типового мешканця півночі сучасної Англії доводить існування фотографічної збірки під назвою “*Northerners*” відомого англійського митця [21]. Підзаголовок цього альбому *Portraits of no-nonsense people* також акцентує увагу на серйозності та цілеспрямованості мешканців Півночі. Використаний епітет *no-nonsense* бачиться синонімічним до епітету *purposeful*, яким характеризувала цих людей Е.Гаскелл у своєму творі близько двохсот років тому.

Проведений аналіз дозволив охарактеризувати фрагмент образної складової концептів SOUTH, NORTH, а саме стереотипний образ мешканця територій у напрямі однієї з сторін світу, що закріпився в англійській лінгвокультурі. Порівняно висока деталізація цих образів та наявність унікальних лексем-вербалізаторів цього значення доводить важливість асоціативного зв'язку «мешканець-сторона світу» у когнітивній моделі концептів SOUTH, NORTH. Значні розбіжності в образних уявленнях англійців та американців про типового мешканця півночі та півдня засвідчує значне культурне навантаження цих образів у англійській лінгвокультурі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: Учебное пособие / В.А. Маслова. – Мн.: Тетрасистемс, 2004. – 256с
2. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс/ В.И.Карасик. – М.: Гнозис, 2004. – 390 с.
3. Слышкин Г.Г.Лингвокультурные концепты прецедентных текстов / Г.Г. Слышкин. – М.: Academia, 2000. – 141 с.
4. Travers P. *Mary Poppins*. / Pamela Travers – Одесса: КП «Одеська міська друкарня», 2006. – 127 с.
5. Єгорова Н.А. Концепты «СЕВЕР/THE NORTH» и «ЮГ/THE SOUTH» в американской и русской картинах мира: Дис. канд. филолог. наук: 10.02.20. / Єгорова Н. – Москва, 2010. – 188 с.
6. Longman Dictionary of Language and Culture - London: Longman, 2000. - 1951с.
7. Cheever John *The Stories of John Cheever*. / John Cheever —New York: Ballantine Books, 1980. - 819 с.
8. Faulkner W. *A Rose for Emily*. [Електронний ресурс] / Faulkner W. - Режим доступу: <https://docs.google.com/viewer>
9. Garvey H. *West of Bliss*. [Електронний ресурс] / Garvey H. – Режим доступу: <http://englishtips.org/1150852285-hannah-garvey-01-west-of-bliss.html>
10. Godwin G. *Southern Family*. /Gail Godwin – New York: Avon Books, 1988. – 595 p.
11. Sheldon S. *Naked Face*. / Sidney Sheldon – London: Harper, 2006. – 278 p.
12. Zelinsky W. North America's vernacular regions //Annals of the Association of American Geographers. - Vol. 70. — Issue 1. - Washington, 1980. - p. 116.
13. Jordan T.G., Rowntree L. *The human mosaic: A thematic introduction to cultural geography*. — 2nd ed. - New York: Harper & Row, 1979. - 482 p.
14. *Oxford Advanced Learner's Dictionary* (eds. Wehmeier S., Ashby M.). – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 1540 p.
15. Stockett K. *The Help*. [Електронний ресурс] / Stockett K. – Режим доступу: <http://englishtips.org/1150824365-the-help-by-kathryn-stockett.html>

16. Wittier Greenleaf J. Yankee Gypsies. [Электронный ресурс] / Wittier G.J. – Режим доступа: <http://www.fullbooks.com/Yankee-Gypsies.html>
17. Garvey H. South of Sanity. [Электронный ресурс] / Garvey H. – Режим доступа: <http://englishtips.org/1150852285-hannah-garvey-01-south-of-sanity.html>
18. Orwell J. The Road to Wigan Pier. [Электронный ресурс] / Orwell J. – Режим доступа: http://www.george-ell.org/The_Road_to_Wigan_Pier/6.html
19. Gaskell E. North and South. – London: Wodsworth Editions Ltd., 2002. – 417p.
20. McDowall D. Britain in Close-up. An In-depth Study of Contemporary Britain/ McDowall D. – Essex: Pearson Education Ltd, 2000. – 208 p.
21. Samuels S. Northerners. – Ebury Press, 2011. – [Электронный ресурс] / Samuels S. — Режим доступа: <http://www.waterstones.com/waterstonesweb/products/sefton+samuels/northerners/8138930/>